

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Ghid privind art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului

---

Dreptul la instruire

Actualizat la 31 august 2026

Întocmit de Grefă. Nu obligă Curtea.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Invităm editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă integral sau parțial acest ghid, în format tipărit sau electronic, să completeze formularul de contact cerere de reproducere sau republicare a unei traduceri, pentru a se informa cu privire la procedura de autorizare.

Pentru informații referitoare la traducerea ghidurilor privind jurisprudența, vă rugăm consultați lista Traduceri în curs.

Textul original al acestui ghid este redactat în limba franceză și este actualizat periodic. Cel mai recent, a fost actualizat la 31 august 2026. Poate suferi modificări de formă.

Ghidul poate fi descărcat de la adresa https://ks.echr.coe.int. Pentru informații actualizate despre publicații, vă rugăm să accesați contul de X al Curții: https://x.com/ECHR_CEDH.

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2026

Cuprins

În atenția cititorilor 4
I. Principii generale 5
A. Structura art. 2 din Protocolul nr. 1 5
B. Sensul și sfera de aplicare a art. 2 din Protocolul nr. 1 5
C. Principii de interpretare 6
II. Dreptul la instruire 7
A. Principiul dreptului la instruire 7
B. Limitarea accesului la instruire 8
1. Limba 8
2. Criterii și examene de admitere 9
a. Criterii de admitere 9
b. Examen de admitere obligatoriu cu *numerus clausus* (număr limitat de locuri) 9
c. Anularea unui rezultat pozitiv la examenul de admitere 10
3. Taxe de școlarizare 10
4. Cetățenia 10
5. Vârsta minimă impusă prin intermediul unei diplome de studii 10
6. Aspecte juridice 11
a. Detenția 11
b. Anchete penale 11
c. Expulzarea 11
7. Sancțiuni disciplinare 12
8. Sănătate 12
9. Învățământul superior în străinătate 12
C. Discriminarea în privința accesului la instruire 13
1. Persoanele cu dizabilități 13
2. Statutul administrativ și cetățenia 15
3. Originea etnică 15
4. Caracteristici personale sau „statut” 16
III. Respectarea drepturilor părintești 17
A. Domeniu de aplicare 17
B. Posibilitatea obținerii unei scutiri 18
C. Semne religioase ostentative 19
Lista cauzelor citate 21

În atenția cititorilor

Prezentul ghid face parte din seria Ghiduri privind jurisprudența, publicată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea”, „Curtea Europeană” sau „Curtea de la Strasbourg”), cu scopul de a informa practicienii din domeniul dreptului cu privire la hotărârile și deciziile fundamentale pronunțate de Curtea de la Strasbourg. Ghidul de față analizează și rezumă jurisprudența referitoare la art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare „Convenția” sau „Convenția europeană”). Cititorii vor găsi aici principiile-cheie dezvoltate în acest domeniu, precum și precedentele relevante.

Jurisprudența citată a fost selectată dintre hotărârile și deciziile de referință, importante și/sau recente*.

Hotărârile și deciziile Curții nu doar soluționează cauzele cu care a fost sesizată, ci servesc, în sens mai larg, pentru a clarifica, proteja și dezvolta normele Convenției, contribuind astfel la respectarea, de către state, a angajamentelor pe care și le-au asumat în calitate de părți contractante [*Irlanda împotriva Regatului Unit*, 18 ianuarie 1978, pct. 154, seria A nr. 25, și, recent, *Jeronovičs împotriva Letoniei* (MC), nr. 44898/10, pct. 109, 5 iulie 2016].

Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul general, probleme care țin de ordinea publică, îmbunătățind astfel standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor părți la Convenție [*Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), nr. 30078/06, pct. 89, CEDO 2012]. Astfel, Curtea a subliniat rolul Convenției ca „instrument constituțional al ordinii publice europene” în domeniul drepturilor omului [*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC), nr. 45036/98, pct. 156, CEDO 2005-VI, și mai recent, *N.D. și N.T. împotriva Spaniei* (MC), nr. 8675/15 și 8697/15, pct. 110, 13 februarie 2020].

Protocolul nr. 15 la Convenție a introdus recent principiul subsidiarității în preambulul Convenției. Acest principiu impune „o responsabilitate comună a statelor părți și a Curții” în ceea ce privește protecția drepturilor omului, iar autoritățile și instanțele naționale trebuie să interpreteze și să aplice dreptul intern într-un mod care să asigure efectul deplin al drepturilor și libertăților definite în Convenție și în protocoalele la aceasta [*Grzęda împotriva Poloniei* (MC), pct. 324].

Prezentul ghid include trimiteri la cuvinte-cheie din fiecare articol citat din Convenție sau din protocoalele la aceasta. Problemele juridice abordate în fiecare cauză sunt sintetizate într-o Listă de cuvinte-cheie, selectate dintr-un tezaur de termeni extrași (în majoritatea cazurilor) direct din textul Convenției și din protocoalele la aceasta.

Baza de date HUDOC a jurisprudenței Curții permite căutarea după cuvinte-cheie. Căutarea după aceste cuvinte-cheie permite găsirea unui grup de documente cu un conținut juridic similar (motivarea și concluziile Curții din fiecare cauză sunt rezumate prin cuvinte-cheie). Cuvintele-cheie pentru fiecare cauză sunt disponibile în fila Detalii cauză. Pentru informații suplimentare privind baza de date și cuvintele-cheie, consultați Manual de utilizare HUDOC.

* Jurisprudența citată poate fi în una sau în ambele limbi oficiale (franceză și engleză) ale Curții și ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului. Dacă nu se specifică altfel, trimiterea este la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” arată că este vorba despre o decizie a Curții, iar „(MC)” că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră. Hotărârile pronunțate de o Cameră, care nu sunt definitive la data publicării prezentei actualizări, sunt marcate cu un asterisc (*).

I. Principii generale

Art. 2 din Protocolul nr. 1 – Dreptul la instruire

„Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice."

Cuvinte-cheie HUDOC

Dreptul la instruire (P1-2) – Respectarea convingerilor religioase ale părinților (P1-2) – Respectarea convingerilor filozofice ale părinților (P1-2)

A. Structura art. 2 din Protocolul nr. 1

1. Prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 garantează în mod general un drept individual la instruire. A doua teză garantează dreptul părinților de a asigura instruirea copiilor lor conform convingerilor religioase și filozofice.

2. Art. 2 din Protocolul nr. 1 formează un întreg care este dominat de prima sa teză, dreptul enunțat în a doua teză fiind conex dreptului fundamental la instruire (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, 1982, pct. 40).

B. Sensul și sfera de aplicare a art. 2 din Protocolul nr. 1

3. Art. 2 din Protocolul nr. 1 se distinge prin formularea sa negativă, a cărei semnificație este[1] aceea că părțile contractante nu recunosc un drept la instruire care le obligă să organizeze, pe cheltuiala proprie, sau să subvenționeze o anumită formă sau un anumit nivel de învățământ [*Cauza „referitoare la anumite aspecte ale regimului lingvistic al învățământului din Belgia"*, 1968, („*Cauza privind regimul lingvistic belgian*"), pct. 3 din partea „În drept"]. Astfel, acestea nu au nicio obligație pozitivă de a institui un sistem public de învățământ sau de a subvenționa școli private. Aceste domenii sunt lăsate la latitudinea lor.

4. Totuși, nu se poate deduce de aici că statul are doar obligația de a se abține de la orice ingerință și nu are nicio obligație pozitivă de a asigura respectarea acestui drept, astfel cum este protejat de art. 2 din Protocolul nr. 1. Această dispoziție consacră, într-adevăr, un drept cu un anumit conținut și obligații care decurg din acesta. Astfel, statele nu pot să refuze dreptul la instruire în cadrul instituțiilor de învățământ pe care au ales să le înființeze sau să le autorizeze.

5. Cu toate acestea, dreptul la instruire nu este un drept absolut, deoarece poate da naștere unor limitări acceptate implicit, având în vedere că acesta „impune, prin însăși natura sa, o reglementare din partea statului" (*Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, pct. 5 din partea „În drept"; a se vedea, de asemenea, *mutatis mutandis*, *Golder împotriva Regatului Unit*, 1975, pct. 38; *Fayed împotriva Regatului Unit*, 1994, pct. 65). Prin urmare, în această materie, autoritățile naționale beneficiază de o anumită marjă de apreciere, însă este de competența Curții să se pronunțe în ultimă instanță cu privire la respectarea cerințelor Convenției. Pentru a se asigura că limitările aplicate nu restrâng dreptul în cauză într-o asemenea măsură încât aduc atingere însești esenței sale și îl privează

1. Lucrările pregătitoare confirmă acest lucru [a se vedea în special Doc. CM/WP VI (51) 7, p. 4, și AS/JA (3) 13, p. 4]. Astfel, prin eliminarea „formulării afirmative" adoptate de Adunarea Consiliului Europei în august 1950, statele semnatare par să fi dorit să evite ca prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 să fie interpretată ca o obligație impusă statelor de a lua măsuri efective pentru a se asigura că persoanele pot să beneficieze de educația pe care o aleg și de a crea un sistem public de învățământ sau de a subvenționa învățământul privat.

de eficacitatea sa, Curtea trebuie să se convingă că acestea sunt previzibile pentru justițiabili și urmăresc un scop legitim [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 154].

6. Spre deosebire de art. 8-11 din Convenție, restrângerile permise nu sunt legate de o enumerare exhaustivă a unor „scopuri legitime" în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1. În plus, o limitare a dreptului la instruire este compatibilă cu articolul în cauză numai dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 154 și urm.].

7. Convenția trebuie interpretată ca un întreg și art. 2 din Protocolul nr. 1 constituie, cel puțin în ceea ce privește a doua teză a acestuia, o *lex specialis* în raport cu art. 9 în domeniul educației și învățământului [*Folgerø și alții împotriva Norvegiei* (MC), 2007, pct. 84; *Lautsi și alții împotriva Italiei* (MC), 2011, pct. 59; *Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției*, 2017, pct. 90-93].

C. Principii de interpretare

8. Într-o societate democratică, dreptul la instruire, indispensabil pentru realizarea drepturilor omului, ocupă un loc atât de important încât o interpretare restrictivă a primei teze a art. 2 din Protocolul nr. 1 nu ar corespunde cu scopul și obiectul acestei dispoziții [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 137; *Timicev împotriva Rusiei*, 2005, pct. 64; *Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 52; *Velio Velev împotriva Bulgariei*, 2014, pct. 33].

9. Drepturile recunoscute la art. 2 din Protocolul nr. 1 trebuie interpretate nu numai în lumina celor două teze ale acestei dispoziții, ci și a altor dispoziții ale Convenției, în special a art. 8, 9 și 10 din Convenție [*Folgerø și alții împotriva Norvegiei* (MC), 2007, pct. 84] care proclamă dreptul oricărei persoane, inclusiv al părinților și copiilor, la „respectarea vieții private și de familie" [*Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Rusiei* (MC), 2012, pct. 143], care include noțiunea de autonomie personală (*Enver Şahin împotriva Turciei*, 2018, pct. 72), la „libertatea de gândire, de conștiință și de religie" și la „libertatea de a primi sau de a comunica informații sau idei" (*Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei*, 1976, pct. 52). În plus, art. 2 din Protocolul nr. 1 este, de asemenea, strâns legat de art. 14 din Convenție și de interzicerea discriminării.

10. Art. 2 din Protocolul nr. 1 trebuie interpretat astfel încât să fie compatibil cu celelalte norme de drept internațional, din care Convenția face parte integrantă [*Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Rusiei* (MC), 2012, pct. 136]. Pentru interpretarea noțiunilor care se regăsesc la art. 2 din Protocolul nr. 1, Curtea s-a bazat deja, în jurisprudența sa, pe dispoziții referitoare la dreptul la educație prevăzute în instrumentele internaționale, cum ar fi, printre altele, Declarația universală a drepturilor omului (1948), Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului (1960), Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (1966), Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (1966) (*ibidem*, pct. 77-81), Convenția cu privire la recunoașterea atestatelor obținute în învățământul superior în statele din regiunea Europei [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 66], Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului (1989) (*Timicev împotriva Rusiei*, 2005, pct. 64), Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2006) (*Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 53), Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale sau Carta socială europeană revizuită (*Ponomariovi împotriva Bulgariei*, 2011, pct. 34-35).

II. Dreptul la instruire

Prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1

„Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. [...]”

Cuvinte-cheie HUDOC

Dreptul la instruire (P1-2)

A. Principiul dreptului la instruire

11. Formarea și instruirea vizează accesul la instituțiile de învățământ existente la un moment dat (*Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, pct. 4 din partea „În drept”), transmiterea de cunoștințe și formarea intelectuală (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, 1982, pct. 33), dar și posibilitatea de a obține un beneficiu de pe urma formei de învățământ urmate, prin recunoașterea oficială a studiilor realizate, în conformitate cu normele în vigoare în fiecare stat (*Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, pct. 3-5 din partea „În drept”), de exemplu, prin eliberarea unei diplome. Totuși, refuzul de a recunoaște un stagiu de specializare în medicină, efectuat în străinătate, din cauza neîndeplinirii condițiilor necesare, nu a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Kök împotriva Turciei*, 2006, pct. 60).

12. Art. 2 din Protocolul nr. 1 se referă la învățământul preșcolar obligatoriu (*Djeri și alții împotriva Letoniei*, 2024, pct. 118 și 122, ținând seama de faptul că, de asemenea, Curtea a statuat că învățământul preșcolar neobligatoriu pentru copiii cu vârste cuprinse între 1,5 și 5 ani, care punea accent pe îngrijirea și dezvoltarea lor generală, nu intra în domeniul de aplicare al acestui articol [*ibidem*, pct. 118-119 și 121; a se vedea, de asemenea, referirea la grădiniță, care intră sub incidența art. 8, din cauza *Vavřička și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), pct. 306-307, 2021], la învățământul primar (*Sulak împotriva Turciei*, decizia Comisiei, 1996), dar și la cel secundar [*Cipru împotriva Turciei* (MC), 2001, pct. 278], la învățământul superior [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 141; *Mürsel Eren împotriva Turciei*, 2006, pct. 41] și la cel specializat, din care fac parte studiile doctorale (*Telek împotriva Turciei*, 2023, pct. 133-134). Învățământul primar și secundar este deosebit de important pentru dezvoltarea personală și succesul viitor al oricărui copil [*Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Rusiei* (MC), 2012, pct. 144]. Titularii dreptului prevăzut la art. 2 din Protocolul nr. 1 sunt copii, dar și adulți, adică orice persoană care dorește să beneficieze de dreptul la instruire (*Velio Velev împotriva Bulgariei*, 2014).

13. Având în vedere că art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție se aplică învățământului universitar, acesta impune, în acest context, oricărui stat care a creat instituții de învățământ superior să se asigure că acestea sunt efectiv accesibile [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 136-137]. Cu alte cuvinte, accesul la instituțiile de învățământ superior existente la un moment dat face parte integrantă din dreptul prevăzut la prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Mürsel Eren împotriva Turciei*, 2006, pct. 41; *İrfan Temel și alții împotriva Turciei*, 2009, pct. 39).

14. În plus, statul este responsabil de școlile publice, dar și de cele private (*Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei*, 1976). De asemenea, statul nu poate delega instituțiilor private sau persoanelor particulare obligațiile sale de a asigura tuturor dreptul la instruire. Art. 2 din Protocolul nr. 1 garantează dreptul de a deschide și de a administra o școală privată, dar statele nu au o obligație pozitivă de a subvenționa o anumită formă de învățământ (*Verein Gemeinsam Lernen împotriva Austriei*, decizia Comisiei, 1995). Pe de altă parte, nu se poate afirma că a doua teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție impune admiterea unui copil într-o școală privată [*Sanlısoy împotriva Turciei* (dec.), 2016]. În cele din urmă, statul are obligația pozitivă de a proteja elevii împotriva relelor tratamente în școlile publice și private [*O'Keeffe împotriva Irlandei* (MC), 2014, pct. 144-152].

15. Dreptul la instruire impune, prin însăși natura sa, o reglementare din partea statului, care poate varia în timp și spațiu în funcție de nevoile și resursele comunității și ale indivizilor. O astfel de reglementare nu trebuie să aducă niciodată atingere esenței dreptului la instruire și nici să contravină altor drepturi consacrate de Convenție. De asemenea, Convenția implică păstrarea unui echilibru just între apărarea interesului general al comunității și respectarea drepturilor fundamentale ale omului (*Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, pct. 5 din partea „În drept").

B. Limitarea accesului la instruire

16. Există limitări ale dreptului la instruire, deși din art. 2 din Protocolul nr. 1 nu reiese nicio restrângere expresă. Totuși, aceste limitări nu trebuie să aducă atingere esenței dreptului la instruire și să îl priveze de eficacitate. Limitările trebuie să fie prevăzute de lege și să urmărească un scop legitim, deși nu există o enumerare exhaustivă a „scopurilor legitime" în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Leyla Şahin împotriva Turciei*, 2005, pct. 154).

1. Limba

17. Art. 2 din Protocolul nr. 1 nu precizează limba în care ar trebui să fie furnizată educația pentru ca dreptul la instruire să fie respectat. Cu toate acestea, dreptul la instruire ar fi golit de sens dacă nu ar implica dreptul titularilor săi de a beneficia de o educație în limba națională sau în una din limbile naționale, după caz (*Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, pct. 3 din partea „În drept").

18. În cauza *Cipru împotriva Turciei* (MC), 2001 (pct. 277-280), faptul că autoritățile cipriote turce au organizat un învățământ primar, dar nu și unul secundar, cu predare în limba greacă, a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 în privința ciprioților greci care locuiau în nordul Ciprului, în măsura în care aceștia nu au beneficiat de un învățământ secundar adecvat. În cauza *Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Rusiei* (MC), 2012 (pct. 141-150), închiderea forțată a unor instituții de învățământ, în legătură cu politica lingvistică a unor autorități separatiste, și măsurile de hărțuire ulterioare redeschiderii acestora, au constituit o încălcare a dreptului la instruire. În cauza *Ucraina și Țările de Jos împotriva Rusiei* (MC), 2025, Curtea a statuat că practica administrativă din zonele de pe teritoriul ucrainean ocupate de Rusia, constând în interzicerea limbii ucrainene în școli, organizarea unui învățământ cu predare exclusiv în limba rusă și îndoctrinarea prin intermediul sistemului de învățământ, prin promovarea narațiunii ruse în școli cu scopul de a impune rusificarea populației ucrainene și de a înrădăcina ideologia separatistă și revizionistă, era contrară art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

19. Cu toate acestea, Curtea a precizat că dreptul consacrat la art. 2 din Protocolul nr. 1 nu include dreptul de acces la un învățământ într-o anumită limbă; acesta garantează dreptul de a beneficia de o educație în una din limbile naționale, altfel spus una din limbile oficiale ale țării în cauză (*Valiullina și alții împotriva Letoniei*, 2023, pct. 135). Astfel, în cauza *Valiullina și alții împotriva Letoniei*, 2023 (pct. 135), întrucât letona era singura limbă oficială a Letoniei, reclamanții nu puteau să invoce art. 2 din Protocolul nr. 1 pentru a se plânge de o diminuare *per se* a utilizării limbii ruse ca limbă de predare în școlile din Letonia. Aceștia nu au prezentat niciun argument specific în sprijinul afirmației potrivit căreia restricțiile impuse în ceea ce privește utilizarea limbii ruse în cadrul sistemului de învățământ leton au avut consecințe negative asupra posibilității lor de a beneficia de o educație. Curtea a concluzionat, de asemenea, că reforma legislativă în urma căreia a crescut procentul materiilor cu predare în limba letonă în instituțiile publice de învățământ și care a avut ca efect reducerea folosirii limbii ruse în sistemul de învățământ nu a fost contrară art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Valiullina și alții împotriva Letoniei*, 2023, pct. 145-147; 190-215) (pentru o abordare similară în contextul învățământului privat, a se vedea *Džibuti și alții împotriva Letoniei*, 2023, pct. 131-151). În plus, în cauza *Djeri și alții împotriva Letoniei*, 2024 (pct. 138-157; pct. 166-167), Curtea a concluzionat că modificările legislative în urma cărora a crescut utilizarea limbii letone în al doilea ciclu obligatoriu al învățământului preșcolar public și privat (pentru copiii cu vârste cuprinse între 5 și 7 ani), ducând la o scădere a utilizării limbii ruse, nu au constituit o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1. Primul ciclu neobligatoriu al învățământului preșcolar (pentru copiii cu

vârste cuprinse între 1,5 și 5 ani) nu intră în domeniul de aplicare al art. 2 din Protocolul nr. 1, coroborat cu art. 14 din Convenție.

20. Excluderea temporară a studenților care au solicitat conducerii universității introducerea unor cursuri opționale de limba kurdă a constituit, de asemenea, o încălcare (*İrfan Temel și alții împotriva Turciei*, 2009; *Çölgeçen și alții împotriva Turciei*, 2017; și infra Sancțiuni disciplinare).

2. Criterii și examene de admitere

21. Refuzul unui stat de a garanta accesul la o instituție de învățământ poate constitui o încălcare a dreptului la instruire (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, 1982).

22. Totuși, Curtea recunoaște proporționalitatea anumitor restricții privind dreptul de acces la instruire.

a. Criterii de admitere

23. Un stat poate să impună criterii de admitere într-o instituție de învățământ. Cu toate acestea, modificarea inopinată a regulilor de acces la universitate, fără adoptarea unor măsuri tranzitorii corective, poate constitui o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Altınay împotriva Turciei*, 2013, pct. 56-61). Astfel, întrucât reclamantul nu a putut să prevadă modificările aduse regulilor de acces la învățământul superior și în absența oricărei măsuri corective aplicabile în cazul său, diferența de tratament în litigiu a limitat dreptul de acces al reclamantului la învățământul superior, privându-l de eficacitatea sa, și, prin urmare, nu a fost în mod rezonabil proporțională cu scopul urmărit.

24. Statul poate să stabilească reguli pentru selectarea candidaților la învățământul superior - care trebuie să fie previzibile pentru persoanele în cauză - astfel încât să fie admise acele persoane considerate a avea calificările necesare pentru a putea să finalizeze respectivele studii superioare. În cauza *Kılıç împotriva Turciei* (dec.), 2019 (pct. 26-32), sistemul de admitere la universitate, care acorda o importanță mai mare măsurii în care materiile studiate în liceu corespundeau celor care erau predate în cadrul studiilor superioare avute în vedere, punea accent pe domeniul de studiu al studentului și urmărea scopul legitim de creștere a nivelului învățământului universitar. Criteriile de selecție aplicate în prezenta cauză nu erau disproporționate în raport cu scopul urmărit, întrucât toți titularii unei diplome de liceu, atât absolvenții de licee teoretice, cât și cei de licee profesionale și tehnologice, susțineau examenul național de admitere la facultate/universitate în condiții de egalitate, iar rezultatele lor erau evaluate în același mod. În orice caz, reclamantul nu a fost privat, în practică, de dreptul său de acces la învățământul superior.

25. Limitarea dreptului de acces la învățământul superior la studenții care atinseseră nivelul academic necesar pentru a beneficia cât mai mult de cursurile oferite (*X. împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei, 1980) nu a fost considerată o negare a dreptului la instruire. În această cauză, reclamantul nu promovase examenele din primul an și nu frecventase cu regularitate cursurile obligatorii. Universitatea a considerat că acesta nu avea un nivel suficient pentru a i se permite repetarea primului an de studii, dar nu s-a opus ca acesta să urmeze cursuri în alt domeniu.

26. În plus, un stat poate stabili o durată maximă pentru studiile universitare. În decizia Comisiei *X. împotriva Austriei*, 1973, statul austriac a stabilit la 7 ani durata maximă a studiilor medicale și a refuzat să îi acorde reclamantului acces la orice facultate de medicină, deoarece acesta nu promovase examenele în termenul stabilit.

b. Examen de admitere obligatoriu cu *numerus clausus* (număr limitat de locuri)

27. Legislația care impunea un examen de admitere cu *numerus clausus* pentru admiterea la studii universitare de medicină și stomatologie (sectoarele public și privat) nu a constituit o încălcare a dreptului la instruire (*Tarantino și alții împotriva Italiei*, 2013). Astfel, în ceea ce privește condițiile examenului de admitere, evaluarea candidaților prin intermediul unor criterii pertinente pentru a identifica studenții cei mai merituoși a constituit o măsură proporțională, menită să asigure un nivel

de educație minim și suficient în universități. În ceea ce privește sistemul *numerus clausus* în sine, existența acestuia era justificată de capacitatea și potențialele resurse ale universităților și de nevoia societății pentru o anumită profesie.

c. Anularea unui rezultat pozitiv la examenul de admitere

28. Anularea rezultatului pozitiv al unui candidat la examenul de admitere la universitate, având în vedere rezultatele mediocre obținute de acesta în anii precedenți, a determinat o încălcare a dreptului la instruire (*Mürsel Eren împotriva Turciei*, 2006). Această decizie nu avea niciun temei legal sau rațional și, prin urmare, a avut un caracter arbitrar.

3. Taxe de școlarizare

29. Statul poate avea motive legitime să limiteze beneficiul unor servicii publice costisitoare din punct de vedere al resurselor, în domeniul educației, într-o anumită măsură, dar nu fără rezerve. Cu cât nivelul de educație este mai înalt, cu atât marja de apreciere a statului se extinde, invers proporțional cu importanța pe care o are forma de educație respectivă pentru persoanele în cauză și pentru societate, în general. Or, învățământul secundar joacă un rol din ce în ce mai important în ceea ce privește reușita dezvoltării persoanelor în cauză, precum și în integrarea socială și profesională a acestora. Eventualele restricții privind accesul la acest tip de învățământ nu trebuie, în special, să aibă ca efect crearea unui sistem discriminatoriu, contrar art. 14 din Convenție (*Ponomariovi împotriva Bulgariei*, 2011).

4. Cetățenia

30. Dreptul la instruire nu poate fi invocat pentru a permite accesul sau șederea străinilor pe teritoriul național (*Studenți străini împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei, 1977, pct. 4). În această cauză, expulzarea unui student străin nu aducea atingere, în principiu, dreptului la instruire, întrucât acest drept privea în special învățământul primar.

31. Altfel, doar considerente foarte serioase pot determina Curtea să aprecieze că o diferență de tratament bazată exclusiv pe motive de cetățenie este compatibilă cu Convenția. Dreptul la instruire este protejat direct de Convenție și privește un serviciu public cu o natură foarte specifică, de care beneficiază nu doar utilizatorii acestuia, ci și societatea în sens mai larg, a cărei dimensiune democratică implică integrarea minorităților (*Ponomariovi împotriva Bulgariei*, 2011).

32. În plus, în cauza *Timicev împotriva Rusiei*, 2005, copiilor reclamantului li s-a refuzat accesul la școala pe care o frecventaseră în cursul ultimilor doi ani. Motivul real al acestui refuz era faptul că restituirea de către tată a legitimației de migrant, al cărei titular era, determinase decăderea acestuia din dreptul de a fi înscris în registrul persoanelor domiciliate în orașul respectiv. Cu toate acestea, conform sistemului juridic rus, dreptul copiilor la instruire nu putea să depindă de locul de reședință al părinților acestora. Curtea a considerat că, prin urmare, copiii reclamantului au fost privați de dreptul la instruire, recunoscut de dreptul intern.

5. Vârsta minimă impusă prin intermediul unei diplome de studii

33. Curtea a considerat inadmisibilă, ca fiind vădit nefondată, cererea prin care a fost contestată obligația de a obține o diplomă de absolvire a învățământului primar, înainte de a urma cursurile de studiere a Coranului [*Çiftçi împotriva Turciei* (dec.), 2004]. Astfel, scopul acestei obligații era ca minorii care doreau să urmeze o formare religioasă în studiul Coranului să dobândească un anumit grad de „maturitate”, printr-o educație elementară oferită în școala primară. Această cerință legală și condiție prealabilă viza limitarea unei eventuale îndoctrinări a minorilor, aflați la o vârstă la care își pun numeroase întrebări, fiind totodată ușor de influențat de cursurile de studiere a Coranului.

6. Aspecte juridice

a. Detenția

34. Persoanele deținute legal continuă să beneficieze de toate drepturile și libertățile fundamentale garantate de Convenție, cu excepția dreptului la libertate. Prin urmare, au dreptul la instruire, garantat de art. 2 din Protocolul nr. 1. Astfel, refuzul de a înscrie un inculpat arestat preventiv la școala existentă în cadrul unui penitenciar a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Velio Velev împotriva Bulgariei*, 2014). Cu toate acestea, deținuții nu pot invoca art. 2 din Protocolul nr. 1 pentru a impune statului obligația de a organiza un anumit tip de instruire sau formare în închisoare.

35. Faptul că reclamantul a fost împiedicat, în perioada corespunzătoare detenției sale, ulterior condamnării pronunțate de către un tribunal, să își continue educația universitară, nu a fost considerat ca fiind o privare de dreptul la instruire în sensul art. 2 din Protocolul nr. 1 [*Georgiou împotriva Greciei* (dec.), 2000; *Durmaz și alții împotriva Turciei* (dec.), 2001; *Arslan împotriva Turciei* (dec.), 2006]. În plus, Curtea a declarat inadmisibilă, ca fiind vădit nefondată, cererea privind imposibilitatea reclamantului de a-și finaliza ultimul an de liceu în timpul executării unei pedepse cu închisoarea (*Epistatu împotriva României*, 2013). Aceasta a concluzionat, de asemenea, că nu a existat nicio ingerință în exercitarea dreptului la instruire al unui reclamant care încetase să urmeze cursurile școlii „A doua șansă", nu din cauza refuzului autorităților penitenciarului de a-l înscrie la aceste cursuri și nici a izolării sale într-o celulă disciplinară, ci în urma renunțării voluntare a acestuia (*Koureas și alții împotriva Greciei*, 2018, pct. 97-99).

36. Imposibilitatea unor deținuți de a utiliza un computer și de a avea acces la internet pentru a-și continua studiile superioare a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Mehmet Reşit Arslan și Orhan Bingöl împotriva Turciei*, 2019). Instanțele naționale nu au asigurat un just echilibru între dreptul la instruire al reclamanților și imperativele de ordine publică legate de condamnarea reclamanților pentru terorism.

37. În cauza *Uzun împotriva Turciei* (dec.), 2020, (pct. 28-37), interdicția impusă unei persoane aflate în arest preventiv, suspectată de terorism, de a susține examene universitare în timpul unei stări de urgență, era necesară și proporțională. Instanța a examinat cu atenție compatibilitatea măsurii în cauză cu dispozițiile Constituției și cu principiile stabilite de jurisprudența organelor Convenției.

b. Anchete penale

38. În cauza *Ali împotriva Regatului Unit*, 2011, Curtea a constatat că un elev poate fi exclus din învățământul secundar o perioadă lungă de timp, ca urmare a unei anchete penale privind un incident care a avut loc în cadrul respectivei unități de învățământ, fără a aduce atingere dreptului său la instruire, cu condiția ca excluderea în cauză să respecte principiul proporționalității. În fapt, reclamantul a fost exclus doar până la finalul anchetei penale. De asemenea, i s-au oferit cursuri alternative pe durata excluderii și, chiar dacă respectivele cursuri propuse nu acopereau întreaga programă națională, acestea erau adecvate, având în vedere că perioada de excludere a fost considerată întotdeauna temporară, urmând să se încheie odată cu finalizarea anchetei. Alta ar fi însă situația dacă un elev cu vârsta necesară pentru a urma învățământul obligatoriu ar fi exclus definitiv dintr-o instituție, fără ca ulterior să poată urma cursuri la zi într-o altă școală, în conformitate cu programa națională.

c. Expulzarea

39. Întreruperea educației cauzată de o expulzare nu a fost considerată contrară art. 2 din Protocolul nr. 1. În fapt, dacă expulzarea din țara gazdă împiedică persoana în cauză să își continue studiile acolo, această măsură nu poate fi considerată, în sine, o atingere adusă dreptului său la instruire în sensul art. 2 din Protocolul nr. 1 (a se vedea deciziile Comisiei *Sorabjee împotriva Regatului Unit*, 1995; *Jaramillo împotriva Regatului Unit*, 1995; *Dabhi împotriva Regatului Unit*, 1997).

40. În plus, evacuarea unui reclamant țigan de pe terenul său, în perioada în care nepoții acestuia mergeau la o școală situată lângă domiciliul lor, pe terenul în cauză, nu a constituit o încălcare a art. 2

din Protocolul nr. 1. În fapt, reclamantul nu și-a fundamentat capătul de cerere potrivit căruia nepoților săi li s-a negat efectiv dreptul la instruire, ca urmare a măsurilor de amenajare denunțate [*Lee împotriva Regatului Unit* (MC), 2001].

7. Sancțiuni disciplinare[2]

41. Aplicarea de măsuri disciplinare, cum ar fi suspendarea sau exmatricularea dintr-o instituție de învățământ, pentru a asigura respectarea normelor interne, nu este, în principiu, contestată. Cu toate acestea, o astfel de măsură nu poate aduce atingere drepturilor garantate prin Convenție (*Çölgeçen și alții împotriva Turciei*, 2017, pct. 50-51).

42. De asemenea, dreptul la instruire nu interzice excluderea temporară sau definitivă dintr-o instituție de învățământ pentru fraudă (*Sulak împotriva Turciei*, decizia Comisiei, 1996) sau pentru conduită neadecvată (*Whitman împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei, 1989).

43. În cauza *Çölgeçen și alții împotriva Turciei*, 2017, studenți turci de etnie kurdă, care studiau la Universitatea din Istanbul, au fost exmatriculați sau suspendați din universitate, după ce solicitaseră introducerea unor cursuri în limba kurdă. Totuși, executarea acestor sancțiuni disciplinare a fost suspendată câteva luni mai târziu, în așteptarea rezultatului procedurilor administrative inițiate de către reclamanți. Toți aceștia au fost reînscriși la facultățile lor respective și li s-a permis să susțină examenele pe care nu le promovaseră. Cu o singură excepție, toți studenții au obținut diploma de absolvire. Instanțele naționale au anulat sancțiunile, cu motivarea că nici opiniile exprimate în cererile reclamanților, nici forma în care acestea au fost formulate nu justificau sancțiunile disciplinare. Observând că studenții au fost sancționați doar pentru că își exprimaseră opinia, Curtea a subliniat importanța, în acest context, a libertății de exprimare în lumina art. 10 din Convenție, înainte de a constata încălcarea art. 2 din Protocolul nr. 1 (pct. 55-56).

44. Curtea a respins, pentru lipsa unui „prejudiciu important” [art. 35 § 3 lit. b) din Convenție], o cerere privind excluderea temporară a unui elev (a se vedea circumstanțele specifice cauzei, în decizia *C.P. împotriva Regatului Unit*, 2016).

8. Sănătate

45. Întârzierea reintegrării copiilor diagnosticați în mod greșit cu lepră și exmatriculați din școală a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1, deoarece această întârziere nu era proporțională cu scopul legitim urmărit (*Memlika împotriva Greciei*, 2015). În cazul în care este necesar ca autoritățile să ia măsurile adecvate pentru a evita orice risc de contaminare, în vederea protejării sănătății copiilor și a profesorilor din școli, autoritățile au obligația să dea dovadă de diligență și promptitudine, astfel încât să concilieze protecția intereselor colectivității și cea a intereselor persoanelor care fac obiectul unor astfel de măsuri.

46. Amenda aplicată unui părinte și excluderea copiilor săi din unități de învățământ preșcolar, pentru nerespectarea obligației legale de vaccinare a copiilor, nu a constituit o încălcare a art. 8 din Convenție [*Vavřička și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), 2021]. De asemenea, Curtea a apreciat că nu era necesar să examineze separat cererile din perspectiva art. 2 din Protocolul nr. 1.

9. Învățământul superior în străinătate

47. Din prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 rezultă că statele membre au obligația de a nu împiedica în mod nejustificat exercitarea dreptului la instruire sub forma unor studii superioare în cadrul unor instituții de învățământ superior din străinătate (*Telek împotriva Turciei*, 2023, pct. 137). Această obligație se deosebește de obligația de a oferi acces necondiționat la astfel de instituții.

48. În cauza *Telek împotriva Turciei*, 2023, reclamanții, cadre universitare, nu și-au putut continua studiile doctorate în cadrul unor universități din străinătate (la care fuseseră admiși), din cauza

2. A se vedea pct. 20.

retragerii ilegale și potențial arbitrare a pașapoartelor lor pentru o perioadă considerabilă, în temeiul unor decrete-lege adoptate în timpul stării de urgență. Această situație a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1 (pct. 149-154).

C. Discriminarea în privința accesului la instruire

Art. 14 din Convenție – Interzicerea discriminării

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de […] Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație. ”

Cuvinte-cheie HUDOC

Discriminare (14) – Situație comparabilă (14) – Justificare obiectivă și rezonabilă (14)

49. În cazul în care un stat aplică un tratament diferit în punerea în aplicare a obligațiilor care îi revin în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1, se poate ridica o problemă din perspectiva art. 14 din Convenție.

50. Pentru ca o diferență de tratament să nu fie considerată discriminatorie, aceasta trebuie să urmărească un scop legitim. În *Cauza privind regimul lingvistic belgian*, 1968, Curtea a trebuit să analizeze imposibilitatea copiilor a căror limbă maternă era franceza și care locuiau în regiunea flamandă de a urma cursurile în limba franceză, în pofida faptului că acei copii a căror limbă maternă era flamanda și care locuiau într-o zonă francofonă puteau să urmeze cursurile în limba flamandă. Or, aceasta a apreciat că măsura în cauză nu era impusă în interesul instituțiilor școlare, din rațiuni de ordin administrativ sau financiar, ci rezulta exclusiv din considerente legate de limbă (pct. 32 din partea „În drept”). Prin urmare, Curtea a constatat o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1, coroborat cu art. 14 din Convenție.

51. Pentru ca o diferență de tratament să fie conformă cu art. 14, nu este suficientă existența unui scop legitim. Diferența de tratament trebuie, de asemenea, să fie proporțională cu acest scop. Astfel, atunci când Curtea a examinat modificările efectuate într-un sistem de acces la învățământul universitar, aceasta a constatat o încălcare a art. 14, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1, deși modificările respective au avut ca scop îmbunătățirea rapidă a calității învățământului superior. Astfel, Curtea a considerat că, ținând seama de caracterul imprevizibil al punerii sale în aplicare și în absența oricăror măsuri corective, aplicarea noului sistem nu era proporțională cu acest scop (*Altınay împotriva Turciei*, 2013, pct. 60).

1. Persoanele cu dizabilități

52. Din perspectiva art. 2 din Protocolul nr. 1, considerat separat, Comisia a apreciat că exista o tendință crescândă de a considera că ar trebui ca, în măsura posibilului, copiii cu dizabilități să fie crescuți alături de ceilalți copii de vârsta lor. Totuși, această politică nu putea să se aplice tuturor copiilor cu dizabilități, fiind necesar să li se acorde autorităților competente o marjă largă de apreciere în ceea ce privește cea mai bună utilizare posibilă a resurselor alocate acestora în interesul copiilor cu dizabilități, în general. Curtea a precizat recent, într-o cauză care privește art. 14 și art. 2 din Protocolul nr. 1, coroborate, că nu avea competența să definească mijloacele care trebuie puse în aplicare pentru a răspunde nevoilor educaționale ale copiilor cu dizabilități. În fapt, autoritățile naționale, datorită contactului direct și constant cu actorii interesați din țara lor, sunt, în principiu, mai în măsură decât instanța internațională să se pronunțe cu privire la situația și nevoile locale în această privință (*Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 66). Cu toate acestea, autoritățile naționale trebuie să fie deosebit de atente la impactul alegerilor acestora asupra grupurilor celor mai vulnerabile (*ibidem*, pct. 67; *Enver Şahin împotriva Turciei*, 2018, pct. 68).

53. Potrivit Comisiei, a doua teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 nu impunea admiterea unui copil cu un retard mintal sever mai degrabă într-o școală privată de masă decât într-o școală specială pentru copii cu dizabilități, unde i se oferise un loc (*Graeme împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei, 1990). De asemenea, s-a concluzionat că art. 2 din Protocolul nr. 1 nu impunea admiterea (care necesita suplimentarea cadrelor de învățământ sau care putea fi în detrimentul altor elevi) unui copil care suferea de o gravă deficiență de auz într-o școală de masă, mai degrabă decât plasarea acestuia într-o școală specială (*Klerks împotriva Țărilor de Jos*, decizia Comisiei, 1995). Utilizarea resurselor și fondurilor publice a condus, de asemenea, la concluzia că refuzul de a construi un ascensor într-o școală primară, pentru a facilita accesul la etaj al unei eleve cu distrofie musculară, nu constituia o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1, nici analizat separat, nici coroborat cu art. 14 din Convenție (*McIntyre împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei, 1998). În același sens, refuzul unei singure școli – care nu dispunea de mijloace adecvate – de a admite un copil cu dizabilități nu poate fi considerat – în sine – ca o neîndeplinire a obligațiilor care îi revin statului în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție, nici ca o negare sistemică a dreptului la instruire al persoanei în cauză, din cauza dizabilității sale [*Kalkanlı împotriva Turciei* (dec.), 2009].

54. În cauza *Sanlısoy împotriva Turciei* (dec.), 2016, reclamantul s-a plâns că a suferit o încălcare discriminatorie a dreptului său la instruire, din cauza autismului său. După examinarea faptelor în cauză și a situației minorului, Curtea a considerat că, în speță, nu era vorba despre o negare sistemică a dreptului la instruire al reclamantului, din cauza autismului acestuia, și nici despre o neîndeplinire de către stat a obligațiilor care îi revin în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1, coroborat cu art. 14 din Convenție. Prin urmare, aceasta a respins cererea. La aceeași concluzie s-a ajuns și în cauza *Dupin împotriva Franței* (dec.), 2018, referitoare la cererea de școlarizare a unui copil autist într-o școală de masă, care a fost respinsă în favoarea școlarizării într-o unitate de învățământ specială. De asemenea, în cazul unui copil cu autism care era înscris la o școală primară de masă și ai cărui părinți nu au informat clar conducerea instituției cu privire la această dizabilitate și nici nu au fost suficient de cooperanți, Curtea a subliniat că responsabilii instituției au luat măsuri de sprijin atunci când au identificat nevoile educaționale ale reclamantului și a concluzionat că acestora nu li se putea reproșa că nu au acționat cu diligența necesară pentru a-i oferi reclamantului condiții de predare echivalente, pe cât posibil, celor de care beneficiau ceilalți copii (*S. împotriva Republicii Cehe*, 2024, pct. 45-54). Cu toate acestea, imposibilitatea unui copil autist de a beneficia de sprijinul educațional specializat, prevăzut de lege, în primii doi ani de școală primară, a constituit o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1 (*G.L. împotriva Italiei*, 2020). Autoritățile naționale nu au stabilit nevoile reale ale copilului și soluțiile care ar fi putut răspunde acestor nevoi, astfel încât să îi permită să frecventeze școala primară în condiții echivalente, pe cât posibil, celor de care beneficiau ceilalți copii, fără a impune administrației o sarcină disproporționată sau nejustificată.

55. Curtea a subliniat că trebuie să țină seama de evoluția dreptului internațional și european și să reacționeze, de exemplu, în fața consensului la care se poate ajunge, la aceste niveluri, cu privire la standardele care trebuie îndeplinite. În acest sens, a evidențiat importanța principiilor fundamentale ale universalității și nediscriminării în exercitarea dreptului la instruire, care au fost consacrate în repetate rânduri în texte internaționale. În plus, aceasta a precizat că educația incluzivă a fost recunoscută ca fiind cea mai bună modalitate de a garanta aceste principii fundamentale [*Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 64; *Sanlısoy împotriva Turciei* (dec.), 2016, pct. 59]. Art. 14 din Convenție trebuie să fie interpretat în lumina cerințelor acestor texte în ceea ce privește adaptarea rezonabilă – înțeleasă ca reprezentând „modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular” – la care persoanele cu dizabilități au dreptul să se aștepte, pentru a li se permite „să se bucure ori să își exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului” (articolul 2 din Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități). Art. 14 nu impune statelor să asigure toate adaptările rezonabile care ar putea să reducă discrepanțele ce rezultă din dizabilitatea unei persoane, indiferent de costul acestora sau de aspectele practice implicate de realizarea lor (*T.H. împotriva Bulgariei*, 2023, pct. 122). Astfel de adaptări rezonabile permit remedierea inegalităților de fapt, care, neputând fi justificate, constituie o discriminare [*Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 65; *Sanlısoy împotriva Turciei* (dec.), 2016, pct. 60]. Acestea pot lua diferite forme,

materiale sau de altă natură, și autoritățile naționale sunt, în principiu, mai în măsură să se pronunțe cu privire la situația și necesitățile specifice unei speț̦e (*Çam împotriva Turciei*, 2016, pct. 66; *Enver Şahin împotriva Turciei*, 2018, pct. 68).

56. În cauza *Çam împotriva Turciei*, 2016, refuzul de înscriere a unei persoane nevăzătoare care promovase examenul de admitere la Conservatorul de Muzică, a constituit o încălcare a art. 14, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1. Instanțele naționale competente nu au încercat în niciun fel să identifice nevoile reclamantei și nici nu au precizat în ce măsură cecitatea acesteia putea constitui un obstacol în calea accesului ei la o educație muzicală. Acestea nu au luat în considerare nici realizarea unor adaptări speciale pentru a răspunde nevoilor educaționale speciale pe care le putea implica cecitatea reclamantei.

57. În cauza *Enver Şahin împotriva Turciei*, 2018, s-a ridicat problema accesibilității clădirii facultății, având în vedere că reclamantul a devenit paraplegic în perioada studiilor. Curtea a constatat că autoritățile universitare nu au refuzat pur și simplu accesul reclamantului, ci i-au precizat acestuia că adaptările solicitate nu puteau fi realizate pe termen scurt, din cauza resurselor financiare insuficiente. În pofida marjei de apreciere acordate autorităților naționale în materie, Curtea nu poate accepta faptul că problema accesibilității clădirii a putut să rămână suspendată până la obținerea tuturor fondurilor necesare pentru finalizarea tuturor lucrărilor majore de amenajare prevăzute de lege (pct. 64-65). În ceea ce privește propunerea ca reclamantul să primească ajutor din partea unui însoțitor, Curtea a apreciat că, în absența unei evaluări individualizate a situației concrete a reclamantului, o astfel de măsură nu putea să fie considerată rezonabilă în raport cu noțiunea de autonomie personală, garantată de art. 8, întrucât aceasta nu a ținut seama de nevoia persoanei în cauză de a trăi în mod independent și autonom, în măsura posibilului (pct. 70-72). Prin urmare, Curtea a constatat o încălcare a art. 14, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1.

58. În cauza *T.H. împotriva Bulgariei*, 2023, răspunsul unei școli primare, inclusiv asigurarea de adaptări rezonabile, la comportamentul agresiv și perturbator al unui copil diagnosticat cu hiperkinetism și tulburări specifice de învățare – nu a constituit o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1 (pct. 118-123). Nu se poate afirma că directoarea școlii și învățătoarea reclamantului au refuzat să țină seama de dizabilitățile acestuia și de nevoile speciale care decurgeau din acestea. Atunci când au conceput adaptările în cauză, acestea au efectuat un exercițiu dificil de punere în balanță a intereselor reclamantului și a intereselor colegilor săi de clasă, inclusiv siguranța și bunăstarea lor și educarea lor eficientă.

2. Statutul administrativ și cetățenia

59. În cauza *Ponomariovi împotriva Bulgariei*, 2011, Curtea a trebuit să examineze cazul a doi elevi de cetățenie rusă, care locuiau în Bulgaria împreună cu mama lor, dar care nu aveau permis de ședere permanentă. Deși învățământul secundar era gratuit în Bulgaria, având în vedere statutul lor administrativ, acestor doi elevi li s-a impus plata unor taxe de școlarizare. Persoanele în cauză nu se aflau în situația unor persoane care au sosit în țară în mod ilegal, dorind apoi să beneficieze de serviciile sale publice, inclusiv de școlarizare gratuită. Chiar și atunci când acestea au ajuns în situația de a nu deține un permis de ședere permanentă, ca urmare a neglijenței, autoritățile nu s-au opus, în esență, ca acestea să rămână pe teritoriul în cauză și nu au avut niciodată intenția de a le expulza. Cu toate acestea, autoritățile bulgare nu au ținut seama de această situație. În orice caz, legislația nu prevedea niciun sistem de scutire de taxele de școlarizare. În consecință și având în vedere importanța învățământului secundar, Curtea a concluzionat că obligația impusă acestor doi elevi, de a plăti taxe de școlarizare din cauza cetățeniei lor și a statutului lor în materie de imigrație, a constituit o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1.

3. Originea etnică

60. Numeroase cauze au determinat Curtea să abordeze dificultățile legate de școlarizarea copiilor romi în mai multe state europene [*D.H. și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), 2007, pct. 205]. Din cauza istoriei lor zbuciumate și a dezrădăcinării lor permanente, romii constituie o minoritate

dezavantajată și vulnerabilă, care are un caracter special. De aceea, aceștia au nevoie de protecție specială, care include și domeniul educației (*ibidem*, pct. 182).

61. Ca urmare a acestei vulnerabilități, aplicarea unui tratament diferențiat în vederea corectării inegalității le impune statelor să acorde o atenție specială nevoilor acestora și autorităților competente să faciliteze înscrierea copiilor de etnie romă, chiar și în cazurile în care lipsesc anumite documente administrative necesare (*Sampanis și alții împotriva Greciei*, 2008, pct. 86).

62. Cu toate acestea, simpla înscriere la școală a copiilor de etnie romă nu este suficientă pentru a deduce o respectare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1. În această privință, Curtea s-a bazat în mare măsură pe rapoartele Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) [*Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), 2010; *D.H. și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), 2007]. Este necesar, de asemenea, ca școlarizarea să se efectueze în condiții satisfăcătoare. Curtea a admis că plasarea în școli speciale a copiilor cu nevoi educaționale specifice poate fi motivată de încercarea statului de a identifica o soluție pentru aceștia (*ibidem*, pct. 198). De asemenea, plasarea temporară a copiilor într-o clasă separată, pentru motivul că aceștia nu au cunoștințe suficiente privind limba de predare, nu este automat contrară art. 14 [*Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), 2010, pct. 157]. Cu toate acestea, în Europa există o îndelungată tradiție de plasare abuzivă a copiilor de etnie romă în clase speciale (*Horváth și Kiss împotriva Ungariei*, 2013, pct. 115). În consecință, astfel de măsuri trebuie să fie însoțite de garanții suficiente care să permită luarea în considerare adecvată de către stat a nevoilor speciale ale acestor copii [*D.H. și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), 2007, pct. 107; *Sampanis și alții împotriva Greciei*, 2008, pct. 85]. Decizia trebuie să fie transparentă și bazată pe criterii clar definite, nu doar pe originea etnică [*ibidem*, pct. 89; *Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), 2010, pct. 182]. În cele din urmă, aceste măsuri nu pot fi considerate rezonabile și proporționale atunci când acestea au ca rezultat accentuarea dificultăților copiilor romi și compromiterea dezvoltării lor personale ulterioare, în loc să abordeze problemele reale cu care se confruntă aceștia și să sprijine integrarea lor ulterioară în școlile de masă, precum și dezvoltarea de către aceștia a abilităților necesare pentru facilitarea vieții lor în cadrul populației majoritare [*D.H. și alții împotriva Republicii Cehe* (MC), 2007, pct. 207]. Nu este suficientă absența intenției de discriminare. Statele au obligația pozitivă de a lua măsuri efective împotriva segregării (*Lavida și alții împotriva Greciei*, 2013, pct. 73; *Elmazova și alții împotriva Macedoniei de Nord*, 2022, pct. 77-78; *Szolcsán împotriva Ungariei*, 2023, pct. 55-59).

4. Caracteristici personale sau „statut”

63. În cauza *Moraru împotriva României*, 2022, pct. 42-58, lipsa unei justificări obiective și rezonabile pentru refuzul de a-i permite să susțină examenul de admitere, cu scopul de a studia medicina militară, unei femei a cărei înălțime și greutate erau sub pragurile stabilite, la momentul respectiv, pentru candidații de sex feminin, de un ordin al Ministerului Apărării Naționale, a constituit o încălcare a art. 14 din Convenție, coroborat cu art. 2 din Protocolul nr. 1. Înălțimea reclamantei, o trăsătură genetică, reprezintă o caracteristică personală sau o „situație” care se poate încadra în lista neexhaustivă a motivelor de discriminare interzise, prevăzute la art. 14. Reclamanta a fost tratată diferit față de celelalte candidate a căror înălțime și greutate îndeplineau condițiile stabilite de lege (aceasta nu a pretins că a făcut obiectul unei discriminări bazate pe sex). Autoritățile naționale nu au demonstrat că exista în mod necesar o legătură între criteriile stabilite de legiuitor (în special înălțimea minimă a candidaților) și justificarea invocată pentru aceste restricții (nevoia de a stabili forța fizică a fiecărui candidat). În plus, instanțele naționale nu au ținut seama cu adevărat de hotărârea *Kalliri* pronunțată de CJUE[3] și nici nu au examinat implicațiile acesteia, evidențiate de reclamantă. În sfârșit, simplul fapt că respectivele cerințe antropometrice au fost eliminate recent din lista de criterii de selecție și că acum reclamanta este liberă să se înscrie la institutul de învățământ militar ales de aceasta nu elimină retroactiv prejudiciul suferit de ea în cursul procesului de admitere.

3. *Ypourgos Esoterikon și Ypourgos Ethnikis paideias kai Thriskevmaton împotriva Maria-Eleni Kalliri*, cauza nr. C-409/16, 18 octombrie 2017 (*Kalliri*)

III. Respectarea drepturilor părintești

Prima teză a art. 2 din Protocolul nr. 1

„[...] Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice.”

Cuvinte-cheie HUDOC

Respectarea convingerilor religioase ale părinților (P1-2) – Respectarea convingerilor filozofice ale părinților (P1-2)

A. Domeniu de aplicare

64. Dreptul părinților la respectarea convingerilor lor religioase și filozofice se întemeiază pe dreptul fundamental la instruire. Prin urmare, părinții nu pot invoca propriile convingeri pentru a-i refuza unui copil dreptul la instruire [*Konrad și alții împotriva Germaniei* (dec.), 2006].

65. Noțiunea de „părinți” pare să fie interpretată în sens larg de către Curte, nefiind limitată la mame și la tați, aceasta putând să includă, de asemenea, cel puțin bunicii [*Lee împotriva Regatului Unit* (MC), 2001]. În schimb, copiii a căror instruire este în cauză nu se pot pretinde victime ale unei încălcări a drepturilor garantate de a doua teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Eriksson împotriva Suediei*, 1989, pct. 93).

66. Verbul „a respecta” înseamnă mult mai mult decât „a recunoaște” sau „a lua în considerare”. În plus față de un angajament mai degrabă negativ, acesta implică o anumită obligație pozitivă din partea statului (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, 1982, pct. 17). În ceea ce privește cuvântul „convingeri”, considerat în mod izolat, acesta nu este sinonim cu termenii „opinie” și „idei”. Acesta se aplică opiniilor care au atins un anumit nivel de forță, seriozitate, coerență și importanță (*Valsamis împotriva Greciei*, 1996, pct. 25 și 27). Astfel, s-a admis că refuzul părinților de a accepta să li se aplice copiilor acestora pedepse corporale în cadrul școlii unde învățau intră sub incidența convingerilor filozofice (*Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit*, 1982, pct. 36). Opiniile părinților care locuiau pe teritoriile ocupate de Rusia, referitoare la istoria și statutul Ucrainei, au fost, de asemenea, considerate „convingeri” [*Ucraina și Țările de Jos împotriva Rusiei* (MC), 2025, pct. 1488].

67. Art. 2 din Protocolul nr. 1 se aplică tuturor disciplinelor și nu doar educației religioase. Cursurile de educație sexuală sau de etică intră, așadar, în domeniul de aplicare al art. 2 din Protocolul nr. 1 [*Jiménez Alonso și Jiménez Merino împotriva Spaniei*, 2000; *Dojan și alții împotriva Germaniei* (dec.), 2011; *Appel-Irrgang și alții împotriva Germaniei*, 2009].

68. În plus, această dispoziție vizează atât conținutul învățământului, cât și modul în care acesta este furnizat. Astfel, art. 2 din Protocolul nr. 1 se aplică, de asemenea, obligației de a participa la o defilare organizată în afara incintei școlii, într-o zi de sărbătoare legală. Curtea și-a exprimat surprinderea cu privire la impunerea participării elevilor la un astfel de eveniment, sub sancțiunea suspendării temporare din școală. Cu toate acestea, a concluzionat că astfel de comemorări ale unor evenimente naționale serveau, în felul lor, atât unor obiective pacifiste, cât și interesului public, și că prezența unor militari la anumite defilări nu schimba natura acestora. În plus, obligația impusă elevilor nu îi priva pe părinți de dreptul de a le oferi copiilor lor clarificări și sfaturi în conformitate cu propriile lor convingeri religioase sau filozofice (*Efstratiou împotriva Greciei*, 1996, pct. 32; *Valsamis împotriva Greciei*, 1996, pct. 31).

69. Definirea și organizarea programului de studii țin, în principiu, de competența statelor contractante (*Valsamis împotriva Greciei*, 1996, pct. 28) și nimic nu împiedică includerea în acest program a unor

informații sau cunoștințe cu caracter religios sau filozofic (*Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei*, 1976, pct. 53).

70. În cauza *Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei* (MC), 2021 (pct. 138-139), Curtea a reamintit că, în afara unor capete de cerere întemeiate pe art. 8 din Convenție, organele Convenției au avut ocazia să examineze capete de cerere formulate în temeiul art. 2 din Protocolul nr. 1 în ceea ce privește alegerea unei familii substitutive. În cauza *Olsson împotriva Suediei (nr. 1)*, 1988 (pct. 95-96), Curtea a constatat neîncălcarea acestei dispoziții, considerând nefondat capătul de cerere în cauză. În mod similar, Comisia a formulat o concluzie negativă în cauzele *Tennenbaum împotriva Suediei* (dec.), 1993, și *X împotriva Regatului Unit*, 1977, cu privire la măsura adopției. Organele Convenției nu au definit domeniul de aplicare al acestei dispoziții, limitându-se la a afirma că autoritățile trebuie să țină seama în mod corespunzător de dreptul părinților care decurge din art. 2 din Protocolul nr. 1. Se pare că majoritatea cauzelor examinate din perspectiva acestei dispoziții, precum și principiile aferente elaborate în jurisprudența Curții, se referă la obligațiile ce revin statului în domeniul educației și învățământului instituționalizate.

În cauza *Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei* (MC), 2021 (pct. 139), Marea Cameră a Curții nu a examinat problema retragerii autorității părintești a reclamantei asupra copilul său și a autorizării adopției copilului de către părinții săi de plasament din perspectiva art. 2 din Protocolul nr. 1, având în vedere că, inițial, în cererea sa adresată Curții, astfel cum a fost declarată admisibilă de către Cameră, reclamanta invocase doar art. 9 din Convenție.

B. Posibilitatea obținerii unei scutiri

71. Părinții au invocat uneori dreptul la respectarea convingerilor religioase ale acestora pentru a justifica decizia lor de școlarizare a copiilor la domiciliu. În această privință, Curtea a constatat lipsa unui consens în rândul statelor contractante în ceea ce privește frecventarea obligatorie a școlii primare. În timp ce unele țări autorizează învățământul la domiciliu, altele impun școlarizarea în instituții publice sau private. Prin urmare, Curtea a acceptat ca intrând sub incidența marjei de apreciere a statelor argumentul potrivit căruia nu numai dobândirea de cunoștințe, ci și integrarea în societate și primele experiențe legate de aceasta constituie obiective esențiale ale învățământului primar și că școlarizarea la domiciliu nu ar permite atingerea acestor obiective în aceeași măsură, chiar dacă aceasta le permite copiilor să dobândească un nivel de cunoștințe similar celui oferit de educația în școala primară. De asemenea, Curtea a apreciat că raționamentul care evidențiază interesul general al societății de a preveni apariția unor societăți paralele, bazate pe convingeri filozofice diferite, precum și importanța integrării minorităților în societate, este conform cu propria sa jurisprudență referitoare la importanța pluralismului pentru democrație. În consecință, Curtea a respins ca vădit nefondat capătul de cerere întemeiat pe refuzul de a le permite părinților educarea copiilor la domiciliu [*Konrad și alții împotriva Germaniei* (dec.), 2006].

72. Uneori, pentru a garanta respectarea convingerilor filozofice ale părinților, este necesar ca elevii să aibă posibilitatea de a fi scutiți de la anumite materii. În cauza *Folgerø și alții împotriva Norvegiei* (MC), 2007 (pct. 95-100), refuzul de scutire totală a elevilor din învățământul primar public de la un curs de „Creștinism, religie și filozofie” a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1. În fapt, predarea creștinismului se distingea de predarea altor religii și filozofii atât prin diferențe cantitative, cât și calitative. Desigur, exista posibilitatea unei scutiri parțiale, dar aceasta se putea aplica activității în sine, nu și informațiilor care făceau obiectul acesteia. Or, în afara faptului că realizarea în practică a distincției între activitatea în sine și informațiile furnizate era în mod cert dificilă, în plus, este probabil ca aceasta să fi redus în mod semnificativ caracterul efectiv al dreptului la o scutire parțială în sine. Un astfel de sistem era susceptibil să supună părinții în cauză unei sarcini dificile și riscului ca viața lor privată să fie expusă în mod necorespunzător, iar apariția potențială a unui conflict era susceptibilă să îi descurajeze să solicite astfel de scutiri.

73. Cu toate acestea, posibilitatea obținerii unei scutiri nu trebuie să fie sistematică. În cauza *Dojan și alții împotriva Germaniei* (dec.), 2011, programa elevilor de la o școală primară includea ore obligatorii de educație sexuală. Conducerea școlii hotărâse să organizeze periodic ateliere de teatru în vederea

sensibilizării elevilor cu privire la abuzurile sexuale săvârșite asupra copiilor. În plus, aceasta organiza în mod tradițional festivități în cadrul unui carnaval. Copiii care nu doreau să participe la acesta aveau posibilitatea de a participa la alte activități. Reclamanții și-au împiedicat copiii să participe la anumite activități sau la toate activitățile menționate anterior și, în consecință, au primit o amendă, care, în cazul celor doi părinți care au refuzat să o plătească, a fost transformată ulterior într-o pedeapsă cu închisoarea. Curtea a considerat că respectivele ore de educație sexuală aveau ca scop transmiterea, într-o manieră neutră, de cunoștințe cu privire la reproducere, contracepție, sarcină și naștere, în conformitate cu dispozițiile legale și cu orientările și programele rezultate din acestea, care aveau la bază standarde științifice și educaționale. Atelierul de teatru era conform cu principiile pluralismului și obiectivității. În ceea ce privește festivitățile organizate pentru carnaval, acestea nu erau însoțite de nicio activitate religioasă și copiilor care nu doreau să participe la acestea li s-au propus activități alternative. În consecință, refuzul de a scuti copiii de la ore și activități pe care părinții acestora le considerau contrare convingerilor religioase ale acestora nu a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1. În același sens, Curtea a considerat că includerea unor ore obligatorii de etică laică, fără posibilitatea ca elevii să fie scutiți de la acestea, se încadrează în marja de apreciere conferită statelor prin art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Appel-Irrgang și alții împotriva Germaniei*, 2009).

74. De asemenea, Curtea a admis că un tânăr elev nu a fost afectat de o scurtă ceremonie religioasă - al cărei scop nu era îndoctrinarea și care a fost organizată cu titlu excepțional de părinții elevilor, într-o școală municipală - la care copilul doar a asistat și în privința căreia părinții săi, care aparțineau altei confesiuni, nu au fost înștiințați în prealabil (*Perovi împotriva Rusiei*, 2020).

75. Deși uneori este necesar ca interesele individuale să fie subordonate celor ale unui grup, trebuie să se asigure un echilibru care să garanteze minorităților un tratament corect și să permită evitarea oricărui abuz de o poziție dominantă (*Valsamis împotriva Greciei*, 1996, pct. 27). Curtea a considerat, de exemplu, că faptul că programul de studii acordă o importanță mai mare Islamului, astfel cum este interpretat și practicat de majoritatea populației în Turcia, în raport cu diverse alte interpretări minoritare ale Islamului și cu alte religii și filozofii, nu putea să fie considerat în sine o încălcare a principiilor pluralismului și obiectivității, care să poată fi interpretată ca îndoctrinare. Cu toate acestea, având în vedere particularitățile confesiunii alevite în raport cu Islamul sunnit, părțile interesate puteau să considere în mod legitim că modalitățile de predare a orelor de „cultură religioasă și cunoștințe de etică" erau susceptibile să dezvolte la copii un conflict de loialitate între valorile predate la școală și propriile valori. În acest context, un sistem adecvat de scutire este, așadar, indispensabil (*Mansur Yalçın și alții împotriva Turciei*, 2014, pct. 71-75). Or, având în vedere că părinții au fost obligați, cu această ocazie, să le dezvăluie autorităților școlare convingerile lor religioase sau filozofice, această modalitate nu era adecvată pentru asigurarea respectării libertății lor de a avea propriile convingeri, cu atât mai mult cu cât, în lipsa unui text clar, autoritățile aveau întotdeauna posibilitatea de a refuza cererile de scutire (*Hasan și Eylem Zengin împotriva Turciei*, 2007, pct. 75-76). În cauza *Papageorgiou și alții împotriva Greciei*, 2019 (pct. 88), deși părinții reclamanți nu aveau obligația de a-și dezvălui convingerile, faptul că aceștia au fost obligați să depună o declarație solemnă, contrasemnată de învățător, care să ateste că copiii lor nu erau creștini ortodocși, astfel încât aceștia să fie scutiți de la orele de educație religioasă, a echivalat cu forțarea acestora să adopte un comportament din care puteau fi deduse anumite convingeri religioase pe care le aveau (sau nu) aceștia și copiii lor.

C. Semne religioase ostentative

76. A doua teză a art. 2 din Protocolul nr. 1 interzice statelor să urmărească un scop de îndoctrinare, care poate fi considerat ca nerespectând convingerile religioase și filozofice ale părinților (*Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei*, 1976, pct. 53). Cu toate acestea, Curtea a considerat, de asemenea, că prezența crucifixelor în sălile de clasă din cadrul școlilor publice nu constituia o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1. Aceasta a apreciat că, deși era adevărat că, prin impunerea prezenței crucifixului, care făcea trimitere în mod clar la creștinism, reglementarea în cauză conferea religiei majoritare a țării o vizibilitate preponderentă în mediul școlar, acest lucru nu era suficient, în sine, pentru a stabili existența unui demers de îndoctrinare din partea statului. Un crucifix expus pe un

perete este un simbol pasiv în esență, căruia nu i se poate atribui o influență asupra elevilor comparabilă cu cea a unui discurs didactic sau a participării la activități religioase. Efectele unei vizibilități mai mari a creștinismului în școli, conferită de prezența crucifixelor, trebuiau să fie privite într-un context mai larg, în măsura în care această vizibilitate nu era asociată cu predarea obligatorie a creștinismului și în care, în paralel, statul deschidea spațiul școlar și altor religii [*Lautsi și alții împotriva Italiei* (MC), 2011, pct. 71-76].

77. În cele din urmă, statul are un rol de arbitru neutru și trebuie să dea dovadă de o vigilență sporită, pentru a se asigura că manifestarea de către elevi a convingerilor lor religioase în școli nu devine un act ostentativ, care poate fi o sursă de presiune și de excludere. Prin urmare, refuzul accesului într-o unitate de învățământ a unor fete care purtau văl nu a constituit o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1, în măsura în care acesta nu i-a privat pe părinți de posibilitatea de a-și orienta copiii într-o direcție conformă cu propriile lor convingeri religioase sau filozofice și cu condiția ca acest refuz să fi fost previzibil și proporțional (*Köse și alții împotriva Turciei*, 2006). Același lucru este valabil în contextul învățământului superior [*Leyla Şahin împotriva Turciei* (MC), 2005].

Lista cauzelor citate

Jurisprudența citată în prezentul ghid face trimitere la hotărâri sau decizii pronunțate de Curte, precum și la decizii sau rapoarte ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului („Comisia”).

Dacă nu se specifică altfel, trimiterea este la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” arată că este vorba despre o decizie a Curții, iar „(MC)” că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

Hotărârile Camerei care nu sunt definitive, în sensul art. 44 din Convenție, la data publicării prezentei actualizări, sunt marcate cu un asterisc (*) în lista de mai jos. Art. 44 § 2 din Convenție prevede următoarele: „Hotărârea unei Camere devine definitivă: a) atunci când părțile declară că ele nu vor cere retrimiterea cauzei în fața Marii Camere; sau b) la 3 luni de la data hotărârii, dacă retrimiterea cauzei în fața Marii Camere nu a fost cerută; sau c) atunci când Colegiul Marii Camere respinge cererea de retrimitere formulată potrivit art. 43.” În cazul în care cererea de retrimitere este admisă de Colegiul Marii Camere, hotărârea pronunțată ulterior de Marea Cameră este cea care devine definitivă, și nu cea a Camerei.

Hyperlink-urile cauzelor citate în versiunea electronică a ghidului direcționează spre baza de date HUDOC (https://hudoc.echr.coe.int/fre) care oferă acces la jurisprudența Curții (hotărâri și decizii pronunțate de Marea Cameră, de Cameră și de Comitet, cauze comunicate, avize consultative și rezumate juridice extrase din Nota de informare privind jurisprudența) și jurisprudența Comisiei (decizii și rapoarte), precum și la rezoluțiile Comitetului de Miniștri. Anumite decizii ale Comisiei nu sunt incluse în baza de date HUDOC și sunt disponibile doar în versiunea tipărită a volumului corespunzător al Anuarului Convenției europene a drepturilor omului.

—A—

Abdi Ibrahim împotriva Norvegiei (MC), nr. 15379/16, 10 decembrie 2021
Ali împotriva Regatului Unit, nr. 40385/06, 11 ianuarie 2011
Altınay împotriva Turciei, nr. 37222/04, 9 iulie 2013
Appel-Irrgang și alții împotriva Germaniei (dec.), nr. 45216/07, CEDO 2009
Arslan împotriva Turciei (dec.), nr. 31320/02, 1 iunie 2006

—C—

C.P. împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 300/11, 6 septembrie 2016
Çam împotriva Turciei, nr. 51500/08, 23 februarie 2016
Campbell și Cosans împotriva Regatului Unit, 25 februarie 1982, seria A nr. 48
Catan și alții împotriva Republicii Moldova și Rusiei (MC), nr. 43370/04 și alte 2, CEDO 2012
Cauza „referitoare la anumite aspecte ale regimului lingvistic al învățământului din Belgia” („*Cauza privind regimul lingvistic belgian*”) (fond), 23 iulie 1968, seria A nr. 6
Cipru împotriva Turciei (MC), nr. 25781/94, CEDO 2001-IV
Çiftçi împotriva Turciei (dec.), nr. 71860/01, CEDO 2004-VI
Çölgeçen și alții împotriva Turciei, nr. 50124/07 și alte 7, 12 decembrie 2017

—D—

D.H. și alții împotriva Republicii Cehe (MC), nr. 57325/00, CEDO 2007-IV
Dabhi împotriva Regatului Unit, nr. 28627/95, decizia Comisiei din 17 ianuarie 1997
Djeri și alții împotriva Letoniei, nr. 50942/20 și 2022/21, 18 iulie 2024
Dojan și alții împotriva Germaniei (dec.), nr. 319/08 și alte 4, 13 septembrie 2011
Dupin împotriva Franței (dec.), nr. 2282/17, 18 decembrie 2018

Durmaz și alții împotriva Turciei (dec.), nr. 46506/99 și alte 3, 4 septembrie 2001
Džibuti și alții împotriva Letoniei, nr. 225/20 și alte 2, 16 noiembrie 2023

—E—

Efstratiou împotriva Greciei, 18 decembrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii* 1996-VI
Elmazova și alții împotriva Macedoniei de Nord, nr. 11811/20 și 13550/20, 13 decembrie 2022
Epistatu împotriva României, nr. 29343/10, 24 septembrie 2013
Enver Şahin împotriva Turciei, nr. 23065/12, 30 ianuarie 2018
Eriksson împotriva Suediei, 22 iunie 1989, seria A nr. 56

—F—

Fayed împotriva Regatului Unit, 21 septembrie 1994, seria A nr. 294-B
Folgerø și alții împotriva Norvegiei (MC), nr. 15472/02, CEDO 2007-III

—G—

G.L. împotriva Italiei, nr. 59751/15, 10 septembrie 2020
Georgiou împotriva Greciei (dec.), nr. 45138/98, 13 ianuarie 2000
Golder împotriva Regatului Unit, 21 februarie 1975, seria A nr. 18
Graeme împotriva Regatului Unit, nr. 13887/88, decizia Comisiei din 5 februarie 1990, DR 64

—H—

Hasan și Eylem Zengin împotriva Turciei, nr. 1448/04, 9 octombrie 2007
Horváth și Kiss împotriva Ungariei, nr. 11146/11, 29 ianuarie 2013

—I—

İrfan Temel și alții împotriva Turciei, nr. 36458/02, 3 martie 2009

—J—

Jaramillo împotriva Regatului Unit, nr. 24865/94, decizia Comisiei din 23 octombrie 1995
Jiménez Alonso și Jiménez Merino împotriva Spaniei (dec.), nr. 51188/99, CEDO 2000-VI

—K—

Kalkanlı împotriva Turciei, nr. 2600/04, 13 ianuarie 2009
Kılıç împotriva Turciei (dec.), nr. 29601/05, 5 martie 2019
Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen împotriva Danemarcei, 7 decembrie 1976, seria A nr. 23
Klerks împotriva Țărilor de Jos, nr. 25212/94, decizia Comisiei din 4 iulie 1995, DR 82-B
Kök împotriva Turciei, nr. 1855/02, 19 octombrie 2006
Köse și alții împotriva Turciei (dec.), nr. 26625/02, CEDO 2006-II
Konrad împotriva Germaniei (dec.), nr. 35504/03, CEDO 2006-XIII
Koureas și alții împotriva Greciei, nr. 30030/15, 18 ianuarie 2018

—L—

Lautsi și alții împotriva Italiei (MC), nr. 30814/06, CEDO 2011
Lavida și alții împotriva Greciei, nr. 7973/10, 30 mai 2013
Lee împotriva Regatului Unit (MC), nr. 25289/94, 18 ianuarie 2001
Leyla Şahin împotriva Turciei (MC), nr. 44774/98, CEDO 2005-XI

—M—

Mansur Yalçın și alții împotriva Turciei, nr. 21163/11, 16 septembrie 2014
McIntyre împotriva Regatului Unit, nr. 29046/95, decizia Comisiei din 21 octombrie 1998
Mehmet Reşit Arslan și Orhan Bingöl împotriva Turciei, nr. 47121/06 și alte 2, 18 iunie 2019
Memlika împotriva Greciei, nr. 37991/12, 6 octombrie 2015
Moraru împotriva României, nr. 64480/19, 8 noiembrie 2022
Mürsel Eren împotriva Turciei, nr. 60856/00, CEDO 2006-II

—O—

O'Keeffe împotriva Irlandei (MC), nr. 35810/09, CEDO 2014
Olsson împotriva Suediei (nr. 1), 24 martie 1988, seria A nr. 130
Oršuš și alții împotriva Croației (MC), nr. 15766/03, CEDO 2010
Osmanoğlu și Kocabaş împotriva Elveției, nr. 29086/12, 10 ianuarie 2017

—P—

Papageorgiou și alții împotriva Greciei, nr.4762/18 și 6140/18, 31 octombrie 2019
Perovi împotriva Rusiei, nr. 47429/09, 20 octombrie 2020
Ponomariovi împotriva Bulgariei, nr. 5335/05, CEDO 2011

—S—

S. împotriva Republicii Cehe, nr. 37614/22, 7 noiembrie 2024
Sampanis și alții împotriva Greciei, nr. 32526/05, 5 iunie 2008
Sanlısoy împotriva Turciei (dec.), nr. 77023/12, 8 noiembrie 2016
Sorabjee împotriva Regatului Unit, nr. 23938/94, decizia Comisiei din 23 octombrie 1995
Studenți străini împotriva Regatului Unit, nr. 7671/76 și alte 14, decizia Comisiei din 19 mai 1977, Decizii și rapoarte (DR) 9
Sulak împotriva Turciei, nr. 24515/94, decizia Comisiei din 17 ianuarie 1996, DR 84
Szolcsán împotriva Ungariei, nr. 24408/16, 30 martie 2023

—T—

T.H. împotriva Bulgariei, nr. 46519/20, 11 aprilie 2023
Tarantino și alții împotriva Italiei, nr. 25851/09 și alte 2, CEDO 2013
Telek împotriva Turciei, nr. 66763/17 și alte 2, 21 martie 2023
Tennenbaum împotriva Suediei (dec.), nr. 16031/90, 3 mai 1993
Timicev împotriva Rusiei, nr. 55762/00 și 55974/00, CEDO 2005-XII

—U—

Ucraina și Țările de Jos împotriva Rusiei (MC), nr. 8019/16 și alte 3, 9 iulie 2025
Uzun împotriva Turciei (dec.), nr. 37866/18, 10 noiembrie 2020

—V—

Valiullina și alții împotriva Letoniei, 56928/19 și alte 2, 14 septembrie 2023
Valsamis împotriva Greciei, 18 decembrie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-VI
Vavřička și alții împotriva Republicii Cehe (MC), nr. 47621/13 și alte 5, 8 aprilie 2021
Velio Velev împotriva Bulgariei, nr. 16032/07, CEDO 2014
Verein Gemeinsam Lernen împotriva Austriei, nr. 23419/94, decizia Comisiei din 6 septembrie 1995, DR 82

—W—

Whitman împotriva Regatului Unit, nr. 13477/87, decizia Comisiei din 4 octombrie 1989

—X—

X. împotriva Austriei, nr. 5492/72, decizia Comisiei din 16 iulie 1973
X. împotriva Regatului Unit, nr. 7626/76, 11 iulie 1977
X. împotriva Regatului Unit, nr. 8844/80, decizia Comisiei din 9 decembrie 1980, DR 23